

HODNOCENÍ REGIONÁLNÍ KVALITY PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ Z POHLEDU INOVAČNÍHO POTENCIÁLU

Milan Víturka
Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Česká republika
viturka@econ.muni.cz

ABSTRACT

Contribution deals with evaluation of regional business environment quality in the Czech Republic according to chosen groups of factors (business, infrastructural, labour, local, cost and environmental factors) with emphasizes on innovative potential of regions and application of microeconomics approach to performance of regional competitiveness. Analytic information about basic regions are synthesised on hierarchical level of 14 Czech regions (kraje) and consequently interpreted from the point of view perspective needs of regional policy of the Czech Republic.

KEY WORDS

Business environment, evaluation factors, innovative potential, regional policy.

1. Úvod*

Ekonomický rozvoj resp. tvorba bohatství jsou v tržní ekonomice neodmyslitelně spojeny s pojmem konkurenceschopnosti jako základního měřítka úspěšnosti podniků a rovněž států resp. regionů. Tento pojem je ovšem v ekonomické teorii různě chápán a objasňován i když nelze zpochybnit, že rozhodujícím zdrojem národní konkurenceschopnosti je soukromá podnikatelská sféra. Za hlavní příčinu těchto rozdílů lze považovat především rozdílné dopady nepříznivých vývojových trajektorií konkurenceschopnosti, kdy v případě podniků jsou neúspěšné podniky vytlačovány z trhu, kdežto v případě států resp. regionů vede dlouhodobé snižování jejich konkurenceschopnosti k adekvátnímu snížení životní úrovně (v tomto kontextu někteří ekonomové, např. P. Krugman, s používáním termínu konkurenceschopnost pro teritoriální jednotky včetně úrovně států nesouhlasí).

K výraznému zpřesnění současného chápání pojmu konkurenceschopnosti přispěli zejména R. Solow – nová teorie ekonomického růstu, ve které byl jako klíčový faktor růstu určen technický pokrok, R.

Lucas a P. Romer – úloha inovací/znalostí, interpretovaných prostřednictvím endogenních

modelů ekonomického růstu a M. Porter – mikroekonomická teorie konkurenceschopnosti s „modelem diamantu“ ([1], [2]). Postupně se prosazuje systémové chápání konkurenceschopnosti v intencích tzv. participativního modelu, ve kterém jsou konkurenční výhody podniků chápány jako výsledek multidimenzionálního spolupůsobení tržních a politických sil. V jeho rámci jsou procesy a faktory ovlivňující konkurenceschopnost posuzovány na čtyřech systémových úrovních: úrovně meta (rozvojová orientace společnosti), makro (stabilní rámec ekonomického rozvoje), mezo (politiky a podpůrné instituce orientované na posilování konkurenceschopnosti) a mikro (podniky a jejich seskupení). Tato hierarchická struktura determinující vývojovou diferenciaci socioekonomických systémů je relativně volně propojena s hierarchickou strukturací prostoru. Významným prostorovým výsledkem těchto interaktivně působících procesů je územní diferenciacie v kvalitě podnikatelského prostředí. Z věcného pohledu pak současné pojetí konkurenceschopnosti zdůrazňuje zejména význam vzdělanosti, inovací a informační a komunikační infrastruktury generujících dlouhodobé konkurenční výhody.

Z regionálně ekonomického pohledu lze konstatovat, že globalizace ekonomiky nejen nesnižuje, ale naopak zvyšuje význam lokalizace ekonomických aktivit. V tomto ohledu uvádí např. M. Porter ([1]): „Konkurenční výhody jsou v globální ekonomice velmi často silně lokalizovány a vznikají z koncentrace vysoce specializovaných dovedností a znalostí, institucí, příbuzných podniků a zákazníků“ (upraveno). V duchu výše uvedeného systémového přístupu je pak regionální konkurenceschopnost chápána jako výsledek společného úsilí o co nejproduktivnější využívání vnitřních zdrojů v interakci s efektivním zapojováním vnějších zdrojů, cílené na trvale udržitelné zvyšování produkčního potenciálu regionů (stimulující tvorbu pozitivních a redukující tvorbu negativních externalit). Lze ji popsat i jako celkovou schopnost regionů generovat vysokou úroveň příjmů a zaměstnanosti v daných

* Tento článek vznikl při řešení projektu Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky (identifikační kód 1M0021622405).

podmínkách národní a mezinárodní konkurence v dlouhém období. V této souvislosti je ovšem potřebné poznamenat, že vztah mezi konkurenceschopností regionů a konkurenceschopností v nich usazených podniků není jednoznačný, neboť je modifikován různorodým působením faktorů vyšších řádů. Pro hodnocení regionální konkurenceschopnosti je účelné využít již zmíněnou Porterovu mikroekonomickou teorii konkurenceschopnosti (ta je pochopitelně rovněž využívána i pro hodnocení národní konkurenceschopnosti – viz např. zprávy o globální konkurenceschopnosti každoročně vydávané Světovým ekonomickým forem). V této teorii jsou za základ konkurenceschopnosti považovány výkonnost a kvalita podniků a kvalita podnikatelského prostředí ([2]), interpretovaných v interakci s makroekonomickým, politickým, právním a sociálním rámcem ekonomického rozvoje. Regionální kvalita podnikatelského prostředí je pak popsána prostřednictvím čtyř skupin faktorů: faktory vstupů (nabídka výrobních faktorů), faktory poptávky (zdůrazněn signální význam domácí poptávky), faktory generované přítomností příbuzných a podpůrných odvětví (vazby na dělbu práce a integraci ekonomiky) a faktory generované strategiemi a charakterem konkurence podniků (vazby na investiční klima a místní politiky). Váha a vnitřní struktura jednotlivých skupin faktorů se přirozeně mění s dosaženým stupněm rozvoje ekonomiky. V tomto směru lze konstatovat, že česká ekonomika se nachází v etapě rozvoje „poháněného investicemi“ (investment driven) a nemá-li v delší perspektivě ztratit konkurenceschopnost je nutný její přechod do etapy rozvoje „poháněného inovacemi“ (innovation driven). Obecně lze jistě souhlasit s výše uvedeným autorem, že konkurenceschopnost je determinována především zdokonalováním jejích mikroekonomických základů zahrnujících podniky, zaměstnance, trhy a další návazné instituce, které spolu soutěží (v tomto směru pak není důležité která odvětví a podniky spolu soutěží, ale jakým způsobem spolu soutěží). V souladu se zaměřením výzkumu je v další části soustředěna pozornost na regionální hodnocení kvality podnikatelského prostředí. Na tomto místě je ovšem potřebné zdůraznit, že nezbytným předpokladem pro efektivní uplatnění výsledků výzkumu v praxi je jeho rozšíření o pohled podniků.

Význam hodnocení kvality podnikatelského prostředí pro konkurenceschopnost regionů vyplývá z prakticky ověřeného faktu, že odpovídající nabídka představuje hlavní oblast, ve které mezi sebou regiony soutěží ve snaze vytvořit co nejlepší podmínky pro rozvoj podnikatelských aktivit. Současné metodické přístupy k tomuto hodnocení v sobě slučují jak starší (např. externí resp. aglomerační a interní úspory, póly růstu), tak novější (např. „učící se“ regiony, postfordismus a

pružné výrobní systémy) přístupy. Strukturální změny v ekonomice se v tomto kontextu projevují jak dekoncentračními (nové průmyslové prostory, outsourcing rutinních služeb), tak koncentračními (inovační klastry, centra mezinárodně obchodovatelných služeb) tendencemi. Regionální výhody se ve stále větší míře uplatňují zejména v rozvoji znalostně založené ekonomiky, zatímco v rozvoji klasických výrobních odvětví se spíše uplatňují vyrovnávací mechanismy popsané již v neoklasických modelech rovnováhy v interakci s interními úsporami z rozsahu dosahovanými zejména velkými nadnárodními firmami. V souladu s těmito změnami je význam koncentračně působících faktorů ve stále větší míře chápán z pohledu rozvíjení kvalitativních forem této koncentrace ve smyslu „koncentrace významů“ ([3]). Tzv. externí úspory, které jsou obvykle členěny na lokalizační a urbanizační, jsou pak rozdělovány na všeobecně dostupné úspory a selektivně dostupné úspory indukované společnými akcemi jednotlivých subjektů ekonomického rozvoje (výrobní kooperace, obchodní aliance, klastry atd.). Vysoce kvalitní podnikatelské prostředí rovněž stimuluje konkurenci a tím podporuje zvyšování produktivity podniků včetně rozvoje inovací, jejichž tvorba je považována za rozhodující předpoklad pro získání konkurenčních výhod. Podpora inovací tak tvoří jednu z hlavních součástí hospodářských politik jak na národní příp. nadnárodní úrovni – národní inovační systémy resp. programy EU, tak na regionální úrovni – regionální inovační systémy, kde prostorová blízkost podniků usnadňuje snadnější „přelévání“ zejména nekodifikovatelných znalostí v rámci vytvořených klastrů či sítí podniků¹. Z pohledu praktické realizace regionální politiky lze konstatovat, že za hlavní oblast alokace veřejných zdrojů se ve stále větší míře přesouvá na podporu zvyšování kvality podnikatelského prostředí (s důrazem na faktory vstupů a poptávky a rovněž rozvoj příbuzných a podpůrných odvětví).

2. Inovačně orientované hodnocení regionální kvality podnikatelského prostředí

Vlastním cílem výzkumu je hodnocení kvality podnikatelského prostředí z pohledu inovačního potenciálu regionů pro tvorbu inovací (dále jen KPPI) prostřednictvím soustavy vybraných faktorů. Jako základní hierarchická úroveň hodnocení byly zvoleny územní obvody pověřených obcí třetího

¹ Koncept klastrů nabízí ve srovnání s tradičním odvětvovým přístupem nový způsob nazírání ekonomiky, který je ve větším souladu s moderními teoriemi inovací založenými na interakcích ([4], [5]).

stupně². Lze konstatovat, že tyto jednotky mají charakter tzv. nodálních regionů (v systémovém chápání hierarchických úrovní regionů je přesnější jejich označení jako mikroregiony), v jejichž rámci je uzavřena rozhodující část denních pohybů obyvatelstva. Z ekonomického pohledu pak tyto regiony tvoří základní územní rámec procesu utváření trhů práce, zohledňující historickým vývojem vzniklé územní disproporce v rozmístění obytných, výrobních a obslužných funkcí. Tato skutečnost poukazuje na jejich primární význam pro mikroekonomické hodnocení kvality podnikatelského prostředí. Vzhledem k vyšším hierarchickým úrovním utváření většiny ostatních trhů (např. trhů rozhodující většiny výrobků a služeb či finančních trhů) je ovšem potřebné toto hodnocení adekvátním způsobem rozšířit – v tomto směru byla zvolena mezoregionální úroveň (ztotožněná zde s úrovní krajů), která hraje významnou roli v procesu utváření územní dělby práce resp. ekonomické specializace.

² Celkem 202 územních obvodů pověřených obcí 3. stupně včetně Prahy – nezařazeny územní obvody s detašovaným pracovištěm příslušného úřadu v Praze, Plzni a Brně.

Tab. č. 1: Faktory KPPI a jejich významové váhy

Faktory	Vybraná odvětví průmyslu a služeb		
	A	B	C
Obchodní faktory:			
blízkost trhů	14	10	12
významné podniky	9	11	10
přítomnost zahraničních podniků	5	3	4
podpůrné služby	3	3	3
Celkem	31	27	29
Infrastrukturní faktory:			
kvalita silnic a železnic	3	3	3
blízkost letišť	1	1	1
rozvoj informačních a komunikačních technologií	4	5	4
celkem	8	9	8
Pracovní faktory:			
dostupnost pracovních sil	10	10	10
kvalita pracovních sil	15	11	13
flexibilita pracovních sil	3	3	3
celkem	28	24	26
Lokální faktory:			
znalostní báze	13	15	14
finanční asistence	1	2	1
celkem	14	17	15
Cenové faktory:			
cena práce	6	6	6
cena pronájmů	6	7	7
celkem	12	13	13
Environmentální faktory:			
urbanistická a přírodní atraktivita území	4	5	5
environmentální kvalita území	3	5	4
celkem	7	10	9
celkový součet	100	100	100

Jak již bylo výše uvedeno navržená metodika vychází z mikroekonomického přístupu konkretizovaného prostřednictvím vybraných faktorů, identifikovaných na základě investičních a rozvojových preferencí podniků působících v oblasti zpracovatelského průmyslu a produktivních resp. vyšších tržních služeb – bankovníctví, pojišťovnictví, telekomunikace, informatika, věda a výzkum a další služby pro podniky ([6]), [7]). Vybrané odvětvové skupiny představují rozhodující segmenty národního hospodářství s přibližně polovičním podílem na úhrnné tvorbě přidané hodnoty. Faktory KPPI a jejich významové váhy byly identifikovány na základě analýz kvalifikovaných průzkumů názorů

resp. lokalizačních preferencí potenciálních investorů s důrazem na investory působící v oblasti vědy a výzkumu (v tabulce hodnoty sloupců A), které byly verifikovány a adaptovány na podmínky ČR prostřednictvím statistických analýz (hodnoty sloupců B). V prvním případě byly jako vstupní použity údaje zjištěné zejména Nizozemským

ekonomickým institutem a auditorskou firmou Ernst and Young ([8]), doplněné informacemi z řady dalších pramenů. Nevýhodou tohoto přístupu je skutečnost, že je primárně zaměřen pouze na nové investice, v praxi označované jako investice na zelené louce. Ve druhém případě byly použity údaje zjištěné pomocí aplikace metody faktorové analýzy, cílené na kvantifikaci všeobecných lokalizačních závislostí projevujících se u zahraničních investic v ČR ([9]). Tento přístup kromě investic na zelené louce zahrnuje i další typy investic (akvizice, joint-ventures a pod.), jejichž alokace je primárně podmíněna ekonomickou situací a rozvojovými perspektivami konkrétních českých podniků (podrobnější informace k této problematice viz publikace [6]; představující základní informační zdroj pro tento příspěvek, časově orientovaný především na období let 2000 až 2002). Pro konečné hodnocení kvality podnikatelského prostředí na regionální úrovni pak byly použity průměry vah zjištěných aplikací obou přístupů (hodnoty sloupců C). Přehledná specifikace faktorů a jejich významová pozice je

uvedena v tabulce. Vybrané faktory jsou členěny do šesti skupin – pracovní, environmentální a infrastrukturní faktory (které lze podle Porterova modelu interpretovat i jako faktory vstupů), obchodní a cenové faktory (faktory poptávky) a lokální faktory (faktory příbuzných a podpůrných odvětví resp. aktivit, k nimž lze přiřadit i faktor podpůrných služeb, primárně zařazený do skupiny obchodních faktorů).

V další části příspěvku jsou popsány a komentovány jednotlivé skupiny faktorů použité pro hodnocení KPPI.

Obchodní faktory

Tato skupina faktorů charakterizujících tržní prostředí jednotlivých regionů má pro hodnocení největší význam. Její věcnou strukturu tvoří čtyři faktory.

Faktor blízkosti trhů

Faktor blízkosti trhů informuje o existujících polohových výhodách odvíjejících se z ekonomického potenciálu dostupných trhů. Jeho vyšší objem znamená vyšší konkurenci na trzích výrobků a služeb, která podniky nutí k vyššímu inovačnímu úsilí. Faktor zahrnuje zahraniční i domácí trhy, jejichž adekvátní podíly byly anticipovány na základě poměru domácí a zahraniční poptávky, kvantifikovaného podílem exportu na HDP – pro užitou hodnotu týkající se produktivních služeb tento poměr činí 1 : 0,25 (volba odvětvové skupiny produktivních služeb, kde byla jako limitní zvolena průměrná vzdálenost vypočtená z úhrnu vzájemných vzdáleností krajských měst, koresponduje s rozhodujícím významem lokálních a regionálních vazeb v procesu tvorby inovací).

Faktor významných podniků

Faktor interpretuje inovační přínosy generované přítomností kapitálově silných velkých průmyslových podniků, stimulačích šíření inovací v rámci jimi vytvořených sítí výrobní kooperace a technické a obchodní spolupráce (v případě vysoké úrovně rozvinutosti těchto sítí zaujímají tyto podniky pozici tzv. hnacích podniků a s nimi intenzivně spolupracující menší podniky se pak dostávají do pozice hnaných podniků). Výběr významných podniků respektuje stávající definici malých a středních podniků – MSP a celkem tak bylo identifikováno 159 velkých průmyslových podniků (klasifikační schéma je založeno na progresivně rostoucích velikostních intervalech).

Faktor přítomnosti zahraničních podniků

Zařazení faktoru obecně odráží pozitivní vliv zahraničních podniků na KPPI, který je významný zejména pro méně rozvinuté země s nedostatečným objemem domácího kapitálu. Pro účely daného hodnocení byly použity údaje o zaměstnanosti v zahraničních podnicích s 20 a více zaměstnanci ([6]), [10]). Lze konstatovat, že v případě průmyslových investic se zřetelně projevuje západovýchodní gradient, v případě služeb je pak

zájem zahraničních investorů koncentrován na Prahu jako hlavní město ČR

Faktor podpůrných služeb

Faktor interpretuje nezanedbatelný význam nabídky podpůrných služeb (zejména služby pro podniky včetně vědecko-výzkumných a informačních služeb a dále finanční služby) pro rozvoj různých typů inovací, zajišťovaných zvláště menšími specializovanými firmami. Pro hodnocení jednotlivých regionů byly použity údaje o počtu podnikatelských subjektů poskytujících podpůrné služby.

Syntéza obchodních faktorů

Syntéza obchodních faktorů poskytuje agregované informace charakterizující tržní prostředí jednotlivých regionů z hlediska potenciálních vlivů globální a lokální poptávky na rozvoj inovací. Z prostorového pohledu se zřetelně projevuje vliv Prahy jako nejvýznamnější koncentrace poptávky (s touto skutečností koresponduje špatná pozice moravských regionů, zejména regionů Zlínského a Moravskoslezského kraje). Vnitrokrájská diferenciací obchodních faktorů je pak výrazně ovlivněna lokalizací významných průmyslových a zahraničních podniků, kdy v některých krajích (zejména Ústecký a Královéhradecký a dále Liberecký a Zlínský kraj) vykazují nejlepší agregované hodnoty jiné regiony než regiony krajských měst. Do 1. skupiny je zařazena pouze Praha, do 2. skupiny 15, do 3. skupiny 87, do 4. skupiny 81 a do 5. skupiny 18 regionů.

Infrastrukturní faktory

Skupina infrastrukturních faktorů zaujímá (možná trochu překvapivě) v daném případě podobnou významovou pozici jako skupina environmentálních faktorů. Její věcnou strukturu tvoří tři faktory.

Faktor kvality silnic a železnic

Faktor kvality silnic a železnic interpretuje napojení regionálních center na nejvýznamnější segmenty železniční a silniční sítě (dálnice, rychlostní silnice, silnice 1. třídy, železniční tratě bez lokálních odboček a se současnou preferencí mezinárodně významných tratí) se zohledněním odpovídajících podílů na dělbě přepravní práce v nákladní dopravě. Z regionálního pohledu lze konstatovat, že s klesající velikostí příslušných center dochází k vcelku plynulému zhoršování jejich postavení.

Faktor blízkosti letišť

Faktor informuje o potenciální dostupnosti mezinárodních a regionálních letišť, která příznivě ovlivňuje podnikatelské prostředí zejména v případě produktivních služeb. V této oblasti má přirozeně zcela dominantní postavení letiště Praha-Ruzyně, za kterým s odstupem následují regionální letiště Ostravy, Brna, Karlových Var a dále Pardubic (zohledněny prostorové efekty letišť).

Faktor rozvoje informačních a telekomunikačních technologií (ICT)

Tento v rámci skupiny nejvýznamnější faktor poskytuje informace o potenciálu vnějších úspor generovaných pokrytím území odpovídajícími sítěmi (identifikace na základě vybavenosti domácností telefony a osobními počítači). Pro jejich územní rozložení je typická koncentrace podobných hodnot kolem hierarchicky nejvýznamnějších center řadících se do nadprůměrných (zejména Praha, Brno a Zlín), ale i podprůměrných (Ostrava, Ústí n. L.) skupin. V tomto ohledu lze konstatovat, že hodnoty faktoru významně korelují s úrovní vzdělanosti.

Syntéza infrastrukturních faktorů

Úroveň infrastrukturních faktorů vypovídá především o základních předpokladech pro zapojení místních podnikatelských subjektů do globální ekonomiky. Z krajských center vykazuje nejslabší pozici Ostrava a Ústí n. L. (rozvoj ICT), následované Libercem a Zlínem (dopravní napojení). Z celokrajského pohledu pak v daném směru kromě Pražského kraje vykazují nejlepší pozici Středočeský a Jihomoravský kraj a naopak nejhorší Moravskoslezský a Olomoucký kraj. Celkově byly do 1. skupiny zařazeny 2 regiony, do 2. skupiny 22, do 3. skupiny 81, do 4. skupiny 85 a do 5. skupiny 12 regionů.

Pracovní faktory

Druhou nejvýznamnější skupinou jsou pracovní faktory (společný podíl se skupinou obchodních faktorů činí 55 %), které poskytují informace o regionální nabídce pracovních sil. Tato skupina zahrnuje tři dílčí faktory.

Faktor dostupnosti pracovních sil

Faktor poskytuje informace o celkové regionální nabídce pracovních sil (ekonomicky aktivní část populace), představující základní funkční a relativně stabilní rámec pro uspokojování různorodých preferencí poptávajících subjektů. Jako výchozí byly použity odpovídající údaje za regionální centra a následně byly provedeny kvalifikované odhady za celé regiony. Pro regionální rozložení hodnot faktoru je charakteristická značná nerovnoměrnost, determinována historickým vývojem urbanizačních procesů. Nejsilnější zastoupení má skupina „venkovských regionů“ s vysoce podprůměrnými hodnotami daného faktoru, jejichž negativní dopady na investiční atraktivitu jsou obvykle dále umocňovány podprůměrnou vzdělaností obyvatelstva.

Faktor kvality pracovních sil

Kvalita pracovních sil je významným faktorem ovlivňujícím vývoj ekonomiky, jehož úroveň se odvíjí z dosaženého stupně školního vzdělání (hodnocení se za účelem eliminace rozdílů ve vzdělání městského a venkovského obyvatelstva vztahuje pouze k regionálním centrům). V souladu se zaměřením výzkumu bylo hodnocení faktoru

vztaheno k odvětvové skupině produktivních služeb. Za účelem zohlednění jejich vyšších nároků na vzdělání byly použity ukazatele podílu absolventů s úplným středním a vyšším odborným vzděláním na počtu obyvatel s dosaženým věkem 15 a více let a dále ukazatel podílu absolventů s vysokoškolským vzděláním na počtu obyvatel s úplným středním a vyšším vzděláním. Z hlediska rozložení hodnot faktoru se zřetelně projevuje závislost na hierarchickém postavení regionů.

Faktor flexibility pracovních sil

Pro hodnocení faktoru je obvyklé použití určitých indikátorů, z nichž byl vybrán indikátor interpretující kvalitativně nejvyšší komponentu flexibility tj. podnikavost (ukazatel počtu podnikatelů na 1000 obyvatel podle regionálních center; pro podrobnější hodnocení zohledňující např. podnikavost v oblasti inovačně orientovaných služeb chybějí dostupné údaje).

Syntéza pracovních faktorů

Syntéza daných faktorů poskytuje informace o nejvýznamnějších charakteristikách regionální nabídky pracovních sil, která je všeobecně považována za jeden z nejvýznamnějších regionálních předpokladů ekonomického rozvoje. Zjištěné výsledky potvrzují dominantní postavení krajských měst, zejména Prahy, Plzně, Brna a Zlína, z hlediska odpovídajících předpokladů pro rozvoj inovačních aktivit. Z těchto měst nebylo pouze Ústí n. L. zařazeno do nadprůměrné skupiny (zařazení až do třetí tj. průměrné skupiny). Do nadprůměrné skupiny dále spadá srovnatelný počet ostatních regionálních center, nacházejících se především ve Středočeském a dále Zlínském kraji. Nejhorší pozici pak zaujímají regiony Moravskoslezského, Karlovarského, Pardubického a Ústeckého kraje (v obou strukturálně nejvíce postižených krajích spadají do podprůměrné skupiny i větší regionální centra, což nepochybně představuje významné bariéry jejich perspektivního ekonomického rozvoje). Celkově byly do 1. skupiny zařazeny 4 regiony, do 2. skupiny 22, do 3. skupiny 67, do 4. skupiny 77 a do 5. skupiny 32 regionů.

Lokální faktory

Lokální faktory poskytující informace o potenciálních předpokladech jednotlivých regionů pro tvorbu a podporu inovací. Skupinu tvoří dva faktory a co do významu zaujímá třetí pořadí.

Faktor znalostní báze

Jde o nejvýznamnější faktor trvale a všestranně ovlivňující kvalitu ekonomického rozvoje společnosti, jehož významnou složku tvoří procesy spojené s tvorbou inovací. Jeho regionální hodnocení je orientováno na institucionální podmínky rozvoje znalostní báze. V tomto směru byla zohledněna především lokalizaci vysokých škol (s důrazem na technické a přírodovědné směry) a dále vědeckých a výzkumných ústavů a vědecko-technických parků. Pro zařazení

hierarchicky níže postavených regionů byly kromě lokalizace územně odloučených fakult vysokých škol využity i údaje o rozmístění vybraných typů středních škol a dále vyšších odborných škol. Územní uspořádání institucí znalostní báze vykazuje (v souladu s faktorem kvality pracovních sil) výrazné hierarchické rysy, kdy ve více než 3/4 regionů tak jednoznačně převažuje resp. zcela dominuje pouze regionální význam jejich znalostní báze.

Faktor finanční asistence

Faktor postihuje určité potenciální možnosti finanční asistence regionů při zlepšování KPPI, primárně determinované vyšší daňových příjmů (cca 50 až 60 % příjmů obecních rozpočtů) regionálních center na jednoho obyvatele, které mají ve srovnání s ostatními příjmy nepochybně stabilnější charakter při téměř úplném vyloučení náhodných vlivů. Dlouhodobá vypovídací schopnost faktoru závisí na vztahu obou základních principů uplatňujících se v tvorbě územních rozpočtů tj. solidarity a zásluhovosti (zvolené hodnotící období 1999 až 2000 zohledňuje vyšší preferenci principu zásluhovosti ve srovnání s navazujícím obdobím).

Syntéza lokálních faktorů

Syntéza lokálních faktorů, spadajících do širší skupiny endogenních faktorů ekonomického rozvoje, poskytuje informace o základních předpokladech jednotlivých regionů aktivně ovlivňovat KPPI. Z provedených analýz jednoznačně vyplývá dominantní pozice krajských měst, potvrzující roli krajů jako základního prostorového rámce pro tvorbu tzv. regionálních inovačních strategií (a v souladu s tím i pro různorodé inovační aktivity podniků, zejména v oblastech vytváření inovačně orientovaných klastrů jako jedné z rozhodujících oblastí perspektivní spolupráce soukromého a veřejného sektoru). Z krajských měst jsou pouze K.Vary a Jihlava zařazeny až do průměrné skupiny. Vyjmeme-li Pražský kraj jsou mezikrajské rozdíly v průměrných hodnotách příslušných regionů relativně málo významné (úroveň faktoru logicky významně koreluje s dosaženým stupněm urbanizace – v tomto směru lze pozitivní vlivy vysledovat zejména u Ústeckého a negativní vlivy zejména u Plzeňského kraje). Celkově byly do 1. skupiny zařazeny 3 regiony, do 2. skupiny 9, do 3. skupiny 32, do 4. skupiny 94 a do 5. skupiny 64 regionů.

Cenové faktory

Cenové faktory lze pokládat za specifické indikátory KPPI vypovídající o úrovni poptávky a nabídky na relevantních trzích. Skupina zahrnuje faktor ceny práce a faktor ceny pronájmů.

Faktor ceny práce

Cenu práce lze vnímat jako průmět různorodých vztahů poptávky a nabídky na regionálních trzích práce. Hodnocení faktoru je založeno na originální metodice vycházející z průměrných mezd nejvýznamnějších podniků působících v oblasti

produktivních služeb, s přibližně třetinovým podílem na úhrnu pracujících (v regionech s menšími sídelními centry byla zavedena podmínka paritního zastoupení hlavních odvětvových skupin služeb, zejména služeb pro podniky a finančních služeb).

Faktor ceny pronájmů

Faktor podává informaci o průměrných cenách čistých ročních pronájmů kancelářských prostor získaných z údajů realitních kanceláří. Shromážděné údaje se vztahují na regionální centra, představující hlavní koncentrace odpovídající nabídky a poptávky. Údaje potvrzují silnou závislost cen pronájmů na hierarchickém postavení regionálních center, kde má zcela výsadní postavení Praha (následovaná ostatními krajskými městy, u kterých se s nejnižšími cenami setkáváme v případech Liberce, Ústí n. L. a Jihlavy).

Syntéza cenových faktorů

Z celkového pohledu vypovídá nadprůměrná až vysoce nadprůměrná úroveň cenových faktorů o příznivé úrovni celkové poptávky na trzích produktivních služeb, jejichž součástí jsou i speciální služby přímo či nepřímo orientované na podporu rozvoje inovací (v konkrétních podmínkách jednotlivých regionů může být ovšem vypovídací schopnost daných faktorů podstatným způsobem relativizována vlivem celé řady spolupůsobících činitelů). Všechna krajská města vykazují nadprůměrné hodnoty cenových faktorů a v tomto smyslu jsou s nimi srovnatelná pouze tři další regionální centra. Celkově byla do 1. skupiny zařazena pouze Praha (její ekonomická struktura je již podobná jako u západoevropských metropolí), do 2. skupiny 15, do 3. skupiny 60, do 4. skupiny 95 a do 5. skupiny 31 regionů.

Environmentální faktory

Tato srovnatelně méně významná skupina dvou faktorů vypovídá o specifických stránkách kvality života, které spoluutvářejí podnikatelské prostředí.

Faktor urbanistické a přírodní atraktivity

Faktor má vyznaný vliv na „image“ regionů, který nepochybně spoluvytváří KPPI (v tomto kontextu lze zdůraznit i pozitivní vazby na nabídku tzv. volnočasových aktivit). Metodický postup jeho hodnocení zahrnuje vybrané charakteristiky přírodní atraktivity území, kulturně-historických památek a atraktivit a turistického významu regionů (první stupeň byl předem vyhrazen pouze Praze, která má v ČR v daném ohledu zcela výjimečné postavení).

Faktor environmentální kvality území

Hodnocení faktoru vychází z analýzy údajů charakterizujících hygienickou úroveň životního prostředí, doplněných údaji o intenzitě silniční dopravy a ekologické stabilitě krajiny. Lze konstatovat, že úroveň narušení životního prostředí má nejsilnější vazby zejména na lokalizaci nabídky vysoce kvalitních pracovních míst v produktivních

službách (včetně vědy a výzkumu) s vysokými nároky na kvalitu obytného prostředí.

Syntéza environmentálních faktorů Syntéza environmentálních faktorů poskytuje informace o vybraných specifických faktorech přímo či nepřímo ovlivňujících KPPI. Jejich rostoucí význam je spojen se životním stylem vysoce kvalifikovaných a dobře situovaných zaměstnanců pracujících v produktivních službách či v průmyslových oborech hi-tech. Nejvyšší průměrnou hodnotu zařazených regionů vykazují kraje Jihočeský, Liberecký a Karlovarský a naopak nejnižší hodnotu kraje Ústecký a Moravskoslezský. Z důvodu jisté kontraverzности obou dílčích faktorů nebyl do 1. skupiny zařazen žádný region, do 2. skupiny pak bylo zařazeno 30, do 3. skupiny 124, do 4 skupiny 41 a do 5. skupiny 7 regionů.

3. Inovační potenciál krajů

Ve finální části byla provedena syntéza výsledků získaných analýzou výše specifikovaných faktorů

v kontextu s navazujícími generalizacemi na úrovni krajů ČR. V prvním kroku bylo realizováno komplexní vyhodnocení KPPI v rámci zkoumaného souboru regionů pověřených obcí 3. stupně a ve druhém kroku pak celkové vyhodnocení inovačního potenciálu krajů.

Vlastní metodický postup vyhodnocení KPPI vychází ze statistických analýz variability agregovaných hodnot faktorů vážených jejich reálným významem (viz tab. č. 1). V rámci standardního 5ti stupňového klasifikačního schématu byly jednotlivé regiony zařazeny do stanovených tříd A (regiony s hodnotami KPPI v teoretickém intervalu 1 až ≤ 1,5 bodu), B (>1,5 až ≤2,5), C (>2,5 až <3,5), D (≥3,5 až <4,5) a E (≥4,5). Do třídy A byla zařazena pouze Praha, do třídy B 13 (regiony krajských měst s výjimkou Ústí n. L. a dále regiony Mladé Boleslavi a Tábora), do třídy C 77, do třídy D 107 a do třídy E pouze 4 regiony. Podrobnější prezentace výsledků je uvedena v následující tabulce.

Tab. č. 2: Počet regionů podle stanovených skupin – agregované hodnoty kvality podnikatelského prostředí (KPPI)

Kraj	třída A	třída B	třída C	třída D	třída E	celkem
Pražský	1	0	0	0	0	1
Středočeský	0	1	16	7	0	24
Jihočeský	0	2	6	9	0	17
Plzeňský	0	1	3	10	0	14
Karlovarský	0	1	2	4	0	7
Ústecký	0	0	5	11	0	16
Liberecký	0	1	4	5	0	10
Královéhradecký	0	1	7	7	0	15
Pardubický	0	1	6	8	0	15
Vysočina	0	1	6	8	0	15
Jihomoravský	0	1	9	10	0	20
Olomoucký	0	1	4	8	0	13
Zlínský	0	1	6	6	0	13
Moravskoslezský	0	1	3	14	4	22
Celkem	1	13	77	107	4	202

Kvalita podnikatelského prostředí vykazuje v souladu s teorií centrálních míst významnou závislost na populační velikosti regionálních center/nodálních regionů, přičemž nejvýznamnější rozdíly byly zjištěny mezi stanovenou první (regiony resp. centra s více než 200/100 tis. obyvateli) a druhou (regiony resp. centra s více než 100/50 tis. obyvateli) velikostní skupinou –

blíže viz [6]³. Tato skutečnost signalizuje zcela zásadní úlohu center mezoregionálního (nadnodálního) významu při vytváření příznivých

podmínek pro rozvoj inovačních procesů, která koresponduje s jejich rolí jako hlavních pólů

³ Naopak nejnižší rozdíly byly v případě regionů zaznamenány mezi 4. a 5. velikostní skupinou a v případě regionálních center mezi 3. a 4. skupinou.

Tab. č. 3: Vážené hodnoty kvality podnikatelského prostředí (KPPI) podle krajů

Kraj	počet obyvatel v tis.	KPPI krajů ¹	KPPI krajského centra ²
Pražský	1316,9	1,30	1,30
Středočeský	974,7	3,01	2,26
Jihočeský	625,3	2,97	2,08
Plzeňský	550,7	2,85	1,73
Karlovarský	304,3	3,28	2,51
Ústecký	820,2	3,39	2,70
Liberecký	428,2	3,05	2,35
Královéhradecký	550,7	2,97	2,04
Pardubický	508,3	3,01	1,83
Vysočina	519,2	3,12	2,23
Jihomoravský	1127,7	2,72	1,58
Olomoucký	639,4	3,15	2,32
Zlínský	595,0	3,28	2,51
Moravskoslezský	1269,5	3,37	2,23
Česká republika	10230,1	2,96	1,30

¹ Pražský kraj zde zahrnuje i územní obvody pověřených obcí 3. stupně Brandýs n. L. -St. Boleslav a Černošice.

² V případě Středočeského kraje je uvedena hodnota za Mladou Boleslav.

ekonomického rozvoje⁴. Tuto jejich roli podtrhuje i výrazně vyšší stupeň koncentrace nadprůměrných hodnot kvality podnikatelského prostředí v případě inovačně orientovaného hodnocení oproti odpovídajícím výsledkům dosaženým v rámci předchozích studií zpracovaných na ESF MU a týkajících se investičně orientovaného hodnocení kvality podnikatelského prostředí ([6], [7]).

Pro účely navazujícího vyhodnocení inovačního potenciálu krajů byly nejprve hodnoty KPPI, které byly za účelem zabezpečení srovnatelnosti výsledků vázány počtem obyvatel jednotlivých základních regionů, agregovány za příslušné kraje (viz tab. č. 3). Podle dosažených hodnot pak byly jednotlivé kraje zařazeny do skupiny s nadprůměrnou, průměrnou a podprůměrnou kvalitou podnikatelského prostředí, kterou lze chápat jako relativně stabilní resp. dlouhodobou komponentu rozvoje inovačního potenciálu. Mezikrajské rozdíly nejsou statisticky příliš výrazné, neboť do jiné než průměrné skupiny bylo zařazeno pouze pět krajů – Pražský kraj do nadprůměrné a kraje Zlínský, Karlovarský,

Moravskoslezský a Ústecký do podprůměrné skupiny. Diferenciace hodnot KPPI na úrovni nodálních regionů pak potvrzuje zásadní význam vytvořeného systému pólů a os ekonomického rozvoje, který kromě všech regionů s velmi vysokou a vysokou KPPI zahrnuje i většinu regionů se střední úrovní KPPI. Z krajských center fungujících v našich podmínkách jako hlavní póly rozvoje vykazují nejvyšší úroveň KPPI regiony Prahy, Brna, Plzně a Pardubic. Na opačné straně pak stojí regiony Zlína, Karlových Varů a Ústí n. L. K tomu je účelné poznamenat, že mimo krajská centra lze identifikovat tzv. vedlejší ohniska inovací, jejichž vznik byl indukován inovační výkonností především zahraničních podniků zpracovatelského průmyslu. Nejvýznamnější roli z nich hrají podkrkonošské, podorlické a podbeskydské ohnisko⁵. Návazně byly zohledněny vlastní inovační schopnosti resp. výkonnost podniků prostřednictvím využití výsledků speciálního výběrového šetření realizovaného ČSÚ v podnikatelském sektoru ([12]). Šetření se vztahuje k období let 2002-2003 (šetřeno

⁴ Jako pól rozvoje nadnárodního významu se prosazuje pouze Praha, ostatní póly mají národní význam – kromě krajských měst mezi ně patří i Mladá Boleslav s největším českým podnikem Škoda Auto a. s. (z aktuálního pohledu byl z nich jako nefunkční identifikován pól rozvoje krajského města Ústí n. L.; pól rozvoje krajského města Zlín byl primárně identifikován jako nerozvinutý, pokud jej však posuzujeme v územním kontextu celé aglomerace zahrnující pověřenou obec 3. stupně Otrokovice lze jej přiřadit k ostatním pólům národního významu). Krajským městům podřízená centra byla rozlišena na centra regionálního významu – 75 center (jako základní kritéria byly stanoveny velikost centra 15 tis. obyvatel a velikost jeho nodálního regionu 30 tis. obyvatel s přihlédnutím k dalším významovým charakteristikám a dále výsledkům sociogeografické regionalizace – [3], [11]) a centra subregionálního významu – 113 center.

⁵ Podkrkonošské ohnisko inovací zahrnuje nodální regiony Trutnova, Vrchního a Jilemnice (střední úroveň KPPI, převážně příznivé rozvojové tendence); nejvýznamnějšími nositeli inovací jsou firmy Škoda Auto a Infineontechologies, významné inovace jsou generovány i rozvojem cestovního ruchu a rekreace. Podorlické ohnisko inovací tvoří především nodální regiony Náchoda, Rychnov n. K., Vysokého Mýta, Ústí n. O., Kostelce n. O., Litomyšle, Lanškrouna a Žamberka (střední úroveň KPPI, příznivé až nejednoznačné rozvojové tendence); nositelem inovací jsou zejména firmy Škoda Auto, Karosa, AVX a Vertex. Podbeskydské ohnisko zahrnuje nodální regiony Valašského Meziříčí, Rožnova p. R., Nového Jičína a Hranic (střední úroveň KPPI, nejednoznačné rozvojové tendence), k nimž lze přiřadit i region Frenštátu p. R.; hlavním nositelem inovací jsou firmy Autopal, Siemens – Automobilové systémy, Deza a Philips Display Components.

téměř 24 tis. podniků působících ve zpracovatelském průmyslu a službách, z nichž bylo mezi inovující zařazeno přibližně 26 % podniků – inovaci produktu zavedlo téměř 22 % a procesní inovaci téměř 12 % podniků). Podíl inovujících podniků je v ČR výrazně nižší než v členských zemích bývalé EU 15. Celkový podíl zaměstnanců pracujících ve výzkumu a vývoji v ČR činil v roce 2003 2,9%, přičemž celkové náklady na inovace dosáhly 46 mld Kč ([12]). Největší zastoupení inovujících podniků v průmyslu podle výsledků šetření vykazují odvětví koksárenství a chemického průmyslu, výroby dopravních prostředků a výroby strojů a zařízení a v případě služeb pak logicky odvětví výzkumu a vývoje a zpracování dat. Schopnost inovovat se výrazně zvyšuje s velikostí podniků, přičemž inovační výkonnost zahraničních podniků byla téměř 1,7 x vyšší než u domácích podniků. Z hlediska nákladů na inovace zaujímaly největší podíl náklady na pořízení strojů a zařízení a dále náklady na vnitropodnikový výzkum a vývoj a uvádění inovací na trh. Podíl tržeb z prodeje inovovaných výrobků činil téměř 19 % z celkových tržeb inovujících podniků (průmysl 22 % a služby 14 %). Významným zjištěním je, že inovující podniky se ve srovnání s neinovujícími podniky výrazně lépe prosazují na mezinárodních trzích (z obecného pohledu lze tedy konstatovat, že mají lepší předpoklady pro rozšiřování trhů pro své produkty). V rámci jednotlivých krajů bylo zjištěno největší zastoupení inovujících podniků v Pražském kraji (cca 31 % – v tom průmysl 38 %, služby 29 %) a jednoznačně nejméně pak v Karlovarském kraji (cca 14 % – v tom průmysl 16 %, služby pouze 1 %). Jednotlivé kraje byly opět zařazeny do tří klasifikačních skupin, čímž byly získány základní regionálně členěné informace hodnotící dosažený stupeň proinovační adaptace podnikových struktur (užitý ukazatel silně koreluje s počtem pracovníků vědy a výzkumu). Zjištěné rozdíly mezi kraji jsou statisticky méně výraznější než v předchozím případě, do jiné než průměrné skupiny

byly zařazeny pouze čtyři kraje: Pražský a dále Pardubický a Zlínský kraj do nadprůměrné a opět Karlovarský kraj do podprůměrné skupiny. Inovační výkonnost podniků představuje dynamickou komponentu inovačního potenciálu, kdy právě prostřednictvím jejího zvyšování dochází k překonávání dlouhodobých omezení vyplývajících z úrovně KPPI (tento závěr koresponduje se skutečností, že podle výše uvedeného šetření ČSÚ 45 % podniků pokládá z hlediska tvorby inovací za nejvýznamnější vnitřní zdroje informací a 40 % podniků pak podněty svých zákazníků resp. klientů, jen 4 % podniků považovalo za významný zdroj odpovídajících informací univerzity).

Výsledky předchozích analýz jsou shrnuty v tab. č. 4. Na jejich základě lze provést generalizované vyhodnocení inovačního potenciálu v rámci souboru krajů České republiky. Nadprůměrný inovační potenciál vykázal především Pražský (v případě spojení se Středočeským krajem by agregované hodnoty spadaly v případě kvality podnikatelského prostředí do nadprůměrné a v případě inovační výkonnosti podniků do průměrné skupiny) a dále Pardubický kraj a naopak podprůměrný inovační potenciál pak kraje Ústecký, Moravskoslezský a zejména Karlovarský tj. strukturálně nejvíce postižené kraje. Do průměrné skupiny pak spadá zbývajících devět krajů. Z hlediska zařazení v rámci obou hodnotících komponent vykazuje poziční disproporce zejména Zlínský kraj a dále kraje Pardubický, Moravskoslezský a Ústecký, jejichž inovační potenciál je pozitivně ovlivňován inovační výkonností podniků (u ostatních krajů se obě komponenty pozičně nacházejí v přibližné rovnováze). Z výše uvedených skutečností lze vyvozovat, že kromě pozičních výhod Prahy jako hlavního města ČR je inovační potenciál krajů významně ovlivňován stupněm adaptace jejich podnikatelské sféry na globální podmínky ekonomického rozvoje.

Tab. č. 4: Inovační potenciál krajů¹

inovační výkonnost podniků	kvalita podnikatelského prostředí		
	<i>nadprůměrná</i>	<i>střední</i>	<i>podprůměrná</i>
<i>nadprůměrná</i>	PR	PU	ZL
<i>střední</i>		STČ,JČ,PL,LB, HK,VY,JM,OL	UL,MS
<i>podprůměrná</i>			KV

¹ Použité zkratky krajů: PR – Pražský, STČ – Středočeský, JČ – Jihočeský, PL – Plzeňský, KV – Karlovarský, UL – Ústecký, LB – Liberecký, HK – Královéhradecký, PU – Pardubický, VY – Vysočina, JM – Jihomoravský, OL – Olomoucký, ZL – Zlínský, MS – Moravskoslezský.

4. Závěrečné úvahy a doporučení

Z pohledu praktického využití výsledků daného výzkumu je účelné poznamenat, že základem efektivní regionální politiky je volba optimální strategie regionálního rozvoje, která musí pochopitelně respektovat celkové podmínky a z nich se odvíjející strategické priority makroekonomického rozvoje. V tomto kontextu lze za klíčový považovat zejména opožděnou inkorporaci globálních trendů generovaných nástupem post-industriálního vývojového stadia do české ekonomiky (viz např. teze M. Hampla o ekonomické transformaci jako souboru nápravných opatření směřujících k návratu na přirozenou vývojovou trajektorii – [3], přičemž za základní strategický cíl jejího rozvoje v dlouhodobém časovém horizontu je adekvátně pokládán přechod k tzv. znalostní ekonomice založené na inovacích a vysoké vzdělanosti obyvatelstva. Z obecného pohledu je pro post-industriální stadium ekonomického rozvoje charakteristický přesun od extenzivních forem rozvoje (spojených s územní koncentrací jevů při dominanci principů konkurence) k jeho intenzivním formám (spojených s územní koncentrací významů v podmínkách efektivního propojování konkurenčních a kooperačních principů). Ze strukturálního pohledu je tento vývoj doprovázen zvyšováním národohospodářského významu terciárního sektoru (v podrobnějším členění se značnou rozvojovou dynamikou vyznačuje především tzv. kvartérní sektor zahrnující kvalifikačně nejnáročnější nemateriální služby). Pokud jde o prostorové souvislosti post-industriálním stadium sice zachovává „zděděnou“ hierarchickou organizaci prostoru (sídelní systémy ve vyspělých zemích se vyznačují silnou inercií a z ekonomického pohledu tak urbanizační proces vytváří základní kostru územní dělby práce), dochází však k významové selekci řídicích center spojené s výraznými dopady do regionální rozvoje.

Z výše uvedených skutečností nepochybně vyplývá perspektivní potřeba výrazných změn v regionální politice, jejíž základní ekonomickou prioritou by se měla stát podpora inovačních procesů. Podle věcného charakteru této podpory lze v dané oblasti rozlišovat dvě základní programové priority: podporu zvyšování proinovační kvality podnikatelského prostředí (nepřímá forma podpory ekonomického rozvoje prostřednictvím stimulace tvorby všeobecně a selektivně dostupných externích úspor) a podporu zvyšování kvality a výkonnosti firem (přímá forma podpory ekonomického rozvoje orientovaná na stimulaci rozvoje inovačních firem). Nejlepší kvalitou podnikatelského prostředí s adekvátními dopady na jejich globální konkurenceschopnost přirozeně disponují nejvýznamnější centra mezoregionálního (v případě hlavního města Prahy makroregionálního)

významu, které v našich podmínkách vesměs plní administrativní funkci krajských center. Jelikož tyto centrální regiony resp. jimi integrované hlavní metropolitní prostory představují nejvýznamnější národní koncentrace socioekonomických aktivit, představují logicky i hlavní ohniska inovací, které se z nich následně šíří do okolních regionů (tento proces je urychlován vytvořeným dynamickým systémem rozvojových os). Z obecného pohledu jde o zákonitý proces difúze změn primárně vznikajících v kvalitativně nejvíce rozvinutých systémech (z ekonomického pohledu tedy v hospodářsky nevyspělejších regionech) směrem k méně vyspělým systémům (hospodářsky méně rozvinutým příp. zaostalým regionům). Programovou podporu šíření inovačních efektů tak lze považovat za optimální způsob naplňování první z uvedených priorit, neboť jejím prostřednictvím dochází nejen ke stimulaci poptávky po inovačních produktech vytvářených v centrálních regionech, ale i ke zvyšování kvality nabídky výrobků a služeb v mezilehlých a (selektivně) i v periferních regionech, doprovázené pozitivními vlivy na kvalitu podnikatelského prostředí.

V předchozím odstavci byla pozornost víceméně soustředěna na hlavní prostory resp. hlavní ohniska vzniku inovací. Z hlediska vlastního procesu vzniku inovací je ovšem zřejmá jeho mikroekonomická podstata – inovace přirozeně vznikají v konkrétních firmách či institucích. Všeobecný popis procesu šíření inovací je proto nutné doplnit reálným „individualizovaným“ popisem procesu šíření inovací, směřujících od mikrostruktur (úspěšně inovující firmy či instituce) k makrostrukturám (národohospodářská odvětví příp. národní či světová ekonomika). Ohniska inovací jsou tedy primárně vytvářena územními shluky/klastry inovujících firem, reprodukcí se v systému obousměrně probíhajících mnohačetných vnitřních (firma ↔ firma) i vnějších (firma ↔ okolí) vazeb. Z toho logicky vyplývá, že přímou podporu inovujících firem nelze věcně oddělovat od nepřímé podpory inovačně orientovaného zvyšování kvality podnikatelského prostředí. Přímá podpora tvorby inovací navíc, jak dokládají provedené analýzy, znamená i nepřímou podporu exportu (podle šetření ČSÚ jsou inovující firmy 1,6 x úspěšnější na zahraničních trzích než neinovující firmy) a v tomto smyslu tedy naplňuje strategii tzv. dvojnásobného vítězství. Tato skutečnost dále umocňovaná zjištěním, že nedostatek finančních zdrojů je firmami pokládán za nejvýznamnější faktor limitující tvorbu inovací, dostatečně odůvodňuje zařazení přímé podpory inovujících firem (zejména MSP) jako druhé ekonomické priority perspektivní regionální politiky. K tomu lze ještě poznamenat, že v případě průmyslových firem není výjimečná jejich lokalizace v ekonomicky méně rozvinutých regionech, kde tak vytvářejí „ostrov pozitívni deviance“. Vzhledem k tomu, že vyšší (kvartérní)

tržní služby se v dominantní míře koncentrují v metropolitních areálech představuje podpora těchto firem jeden z nejvýznamnějších stimulů ekonomického rozvoje „venkovských“ regionů. Závěrem je potřebné zdůraznit, že ekonomický výzkum orientovaný na podporu rozvoje znalostní ekonomiky stále ještě představuje v podmínkách

ČR nový směr výzkumu, který je na ESF MU úzce propojen s výzkumem konkurenceschopnosti české ekonomiky. V jeho rámci byla zatím pouze okrajová pozornost věnována jeho regionálním aspektům a v tomto smyslu je tedy daný příspěvek jedním z prvních pokusů o snížení tohoto deficitu.

Reference:

1. Skokan, K.: Průmyslové klastry a konkurenceschopnost regionů. Habilitační práce, VŠB – TU Ostrava 2003.
2. Blažek, J., Uhlíř, D.: Teorie regionálního rozvoje. UK Praha, Nakladatelství Karolinum 2002, ISBN 80-246-0384-5.
3. Hampl, M.: Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. PŘF UK Praha (v tisku).
4. Skokan, K.: Industry clusters – odvětvová seskupení podniků v rozvoji. In: V. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, ESF MU Brno 2002, ISBN 80-210-3008-9.
5. Detr, P.: Planning for clusters – a research report. London 2000, ISBN 1-85112-400-4.
6. Viturka, M. & kol.: Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice. ESF MU, vyd. MU Brno 2003, ISBN 80-210-3304-5.
7. Viturka, M. & kol.: Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. ESF MU, vyd. MU Brno 1998. ISBN 80-210-2007-5.
8. Netherlands Economic Institute in cooperation with Ernst & Young: New location factors for mobile investment in Europe. Office for Official Publications of the European Communities. Brussel - Luxembourg 1993.
9. Viturka, M.: Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. ESF MU, 81 s., vyd. MU Brno 2000. ISBN 80-210-2297-3.
10. Pomery, Ch.: Zpráva o zahraničních investicích ve výrobním sektoru v České republice 1998, CzechInvest Praha 1998.
11. Hampl, M.: Současný vývoj geografické organizace a změny v dojížděcí za prací a do škol v Česku. Geografie, č. 3, ČGS Praha 2005, ISSN1212-0014.
12. ČSÚ: Technické inovace v ČR za rok 2002-2003, ČSÚ Praha, 2005.